

**Vänersborgs tingsrätt
Mark- och miljödomstolen
Box 1070
462 28 VÄNERSBORG**

**Inläga i mål P 255-14
Lerums Naturskyddsförenings (LNF) synpunkter på
Översikt Säveån i centrala Lerum, Lerums kommun,
Planeringsunderlag**

Bakgrund

I samband med Mark- och miljödomstolens sammanträde och syn 2014-11-04 i mål P 255-14 avseende överklagad detaljplan för fastigheten Torp 2:5 i Lerums centrum överlämnade Lerums kommun rubricerade handling "Översikt Säveån i centrala Lerum, Lerums kommun, Planeringsunderlag juni 2012". Domstolen erbjöd då parterna att lämna synpunkter på handlingen. Denna skrivelse utgör LNF:s synpunkter till domstolen.

Sammanfattande slutsatser

Sammanfattningsvis anser LNF att planeringsunderlaget för Säveån i centrala Lerum i huvudsak ger en god beskrivning av befintliga förhållanden, men beskrivning av specifika naturvärden saknas. Ifråga om stabilitetsåtgärder är rapportens fokus hur ån skall anpassas till bebyggelsen istället för tvärt om, vilket sistnämnda borde vara självklart ifråga om ett av Sveriges värdefullaste vattendrag. Säveåns klassificering som riksintresse för naturvård innebär att andra intressen av lägre dignitet ska underordnas riksintresset.

Uppenbarligen var det ursprungliga syftet med översikten att den skulle utgöra underlag för en samlad värdering av inverkan av föreslagna eller övervägda åtgärder som berör ån. Denna samlade värdering skulle utgöra underlag för en åtgärdsplan. Detta har upprepat efterfrågats och framhållits som angeläget av Länsstyrelsen i såväl tidigare yttranden över den nu aktuella översikten för Säveån som i yttrandet över planen för Torp 2:5 i utställningsskedet.

LNF vidhåller att redovisade underlag och synpunkter från såväl Länsstyrelsen som Lerums kommun visar att planen för Torp 2:5 inte borde ha antagits innan frågan om vattenverksamhet inom planområdet, den samlade påverkan på Säveån och frågan om betydande påverkan på riksintresset för naturvård hade klarlagts. LNF anser att Länsstyrelsen genom att inte överpröva planen inte har uppfyllt sitt ansvar för Säveåns riksintresse för naturvård.

Tidigare framförda synpunkter

Enligt LNF:s uppfattning är Sävån det värdefullaste naturobjektet i Lerums kommun. LNF följer därför noga allt som rör förhållandena utefter Sävån. Detta gällde även kommunens utarbetande av "Översikt Sävån". Bland annat hölls ett särskilt möte, där representanter för LNF träffade kommunens tjänstemän som var engagerade i utarbetandet av översikten.

Det dokument som inlämnades till Mark- och miljödomstolen 2014-11-04 är kommunens samrådsunderlag avseende planeringen av åtgärder utmed Sävån i Lerums centrum. Det verkar emellertid inte som om arbetet efter samrådet har gått vidare med planeringen och framtagandet av en åtgärdsplan.

LNF lämnade 2012-09-16 utförliga synpunkter avseende "Översikt Sävån" till Lerums kommun och Länsstyrelsen. Följande utgör till stor del utdrag ur dessa tidigare synpunkter från LNF, vilka fortfarande är helt relevanta. I några avsnitt har texten uppdaterats och kompletterats med hänsyn till senare tillkomna förutsättningar.

LNF välkomnade och välkomnar fortfarande att denna sammanställning utarbetades som svar på önskemålen att samlat värdera möjlig påverkan på Sävån från planerade byggprojekt i Lerums centrum. Övergripande anser LNF att översikten är välgjord, i huvudsak omfattar erforderlig bakgrundsinformation och ger saklig information om befintliga förhållanden. LNF har emellertid tre väsentliga invändningar:

1. Redovisningen av befintliga förhållanden bör kompletteras med en inventering och värdering av specifika biotoper, så att i olika avseenden särskilt värdefulla terrängpartier utmed ån identifieras. Detta som underlag för att specifikt värdera påverkan från planerade byggprojekt och stabiliseringsåtgärder.
2. Värderingen av behovet av stabiliseringsåtgärder bör utgå från Sävåns skyddsbehov, inte från vilka stabiliseringsåtgärder som krävs för att oförändrat bibehålla befintliga bebyggelseförhållanden eller genomföra planerade projekt utan anpassning till förhållanden utmed ån.
3. Beskrivningen av möjliga kompensationsåtgärder avspeglar oförståelse för att ett vattendrags värde ligger i kontinuitet och sammanhang utmed vattendraget. Om ett avsnitt utmed vattendraget förändras negativt vid exploatering kan inte detta kompenseras fullt ut i andra delar av vattendraget.

Särskilt värdefulla biotoper

Rapporten redovisar generella värdeklassificeringar utmed Sävån. Genom Lerums centrum är det exempelvis fråga om klassificering som riksintresse för naturvård. Rapporten beskriver även övergripande förhållandena utmed ån med avseende på naturvård, geoteknik, rekreation, vattennivåer och förorenad mark. Dessa beskrivningar ger emellertid inte information om biotoper av särskilt värde utmed ån. Därmed tas heller ingen hänsyn till dessa specifika värden i beskrivningarna av föreslagna åtgärder och konsekvenserna av dessa.

Ett belysande exempel på sådan biotop är den lilla nipan på östra sidan av Åtorps udde mitt emot polishuset en bit nedströms Torp 2:5. Nipan har blivit föremål för besiktning inom ramen för ett av Lerums kommun genomfört NOLA-projekt med inriktning att inventera

tänkbara häckningslokaler för kungsfiskare. Vid besiktningen konstaterades att nipan är en närmast idealisk lokal för häckning av kungsfiskare. Jordmaterialet har lämplig sammansättning och nedhängande gräs från överkanten ger en sådan ”gardin”, bakom vilken kungsfiskaren gärna häckar. Nipan kan mycket väl vara Säveåns bästa naturliga lokal för kungsfiskarhäckning.

Förekomsten av kungsfiskare i Säveån är ett av skälen till att ån såväl uppströms som nedströms Lerums centrum är klassad som Natura 2000-område. Ingrepp i nipan och strandvegetationen utmed ån i nipans omgivning skulle därmed kunna innebära indirekt påverkan på Natura 2000-områdena.

Planeringsunderlaget redovisar korrekt pågående erosion utmed strandavsnittet vid nipan. Men rapporten redovisar behov av stabilitetsåtgärder även i nollalternativt. Troligen skulle detta innebära att nipan schaktas av och ersätts av strandskoning, dvs den potentiella häckningslokalen för kungsfiskare skulle försvinna. En sådan lokal är i praktiken omöjlig att ersätta. I rapporten beskrivs området vid nipan kortfattat i avsnitt 4.5.3 på följande sätt:

”Enligt detaljplan ska pågående erosion inspekteras. Någon inspektion har inte skett. Sannolikt behöver erosionskydd anläggas då stranderosion pågår och bostadsbebyggelsen ligger nära (GF Konsult AB rev 2008-04-11).”

Enligt LNF:s uppfattning är nipan ett typexempel där hänsyn till förhållande utmed ån bör ha företräde. Eventuella säkerhetsåtgärder bör vidas i angränsande landområden ovanför stranden, inte i själva strandlinjen.

Kungsfiskaren fångar vanligen fisk genom att spana från en överhängande trädgren och sedan dyka ner i vattnet. Förutsättningen är att det finns träd längs stränderna och att dessa inte har avverkats i samband med byggprojekt som kan bli aktuellt enligt planen för Torp 2:5. Avverkning av strandvegetation även i nipans omgivning kan påverka kungsfiskarens status i enlighet med Natura 2000-skyddet.

Skadeförebyggande åtgärder

Planeringsunderlagets syfte beskrivs kortfattat på följande sätt i rapportens avsnitt 3.2:

”Syftet med översikten är att fungera som bakgrund och nulägesbeskrivning för de åtgärder som planeras i anslutning till Säveån. Eventuell ny exploatering ska prövas i sitt sammanhang så att även kumulativa effekter av olika åtgärder kan bedömas.”

Det är anmärkningsvärt att såväl kommunen som Länsstyrelsen i slutänden frångått det självklara kravet på utvärdering av kumulativa effekter i handläggningen av planen för Torp 2:5.

I rapporten behandlas skadeförebyggande åtgärder, exempelvis stabiliseringsåtgärder genom avschaktningar, erosionskydd etc utgående från att befintlig och planerad exploatering har ensidigt företräde. Ån ska anpassas efter exploateringen och inte tvärt om. LNF hävdar att Säveån har så stort bevarandevärde att detta värde bör ha företräde och exploateringen får anpassas.

Om befintlig bebyggelseförhållanden hotas genom exempelvis erosion, bristfällig stabilitet eller risker vid högt vattenstånd bör istället åtgärder i bebyggelsen genomföras som

minskar riskerna. Detta kan exempelvis innebära flyttning av gångvägar, grundförstärkning av byggnader och stängsel för att förhindra tillträde.

Ett belysande exempel på tidigare genomförda olämpliga och omotiverade stabiliseringsåtgärder var den avschaktning av en erosionskant och utläggning av erosionskydd som skedde vid Nyebroparken mellan Torp 2:5 och Sävåns utlopp i Aspen år 2006. Erosionsbranten i form av en låg nipa hade åtminstone tidigare varit häckningslokal för backsvalor och hade även potential som häckningslokal för kungsfiskare. Men erosionen ansågs hota gångvägen, parken och den planerade förskolan i parken. Det hade varit enkelt att flytta gångvägen längre från ån, anpassa planerad bebyggelse och sätta upp ett avvisande staket en bit från erosionskanten. Idag är den utflackade stranden bevuxen med ogräsen jättebalsamin och gullris. Längs gångvägen finns både stängsel och buskar som hindrar tillträde, sannolikt på grund av närheten till lekplatsen i parken. Ingreppen i åns strand var alltså överflödiga och förändrade strandförhållandena påtagligt negativt.

Strandvegetationen är en viktig del av Sävåns värde

Den frodiga strandvegetationen med överhängande träd och buskar är karakteristisk för större delen av Sävåns genom Lerums kommun och särskilt påtagligt genom Lerums centrum. Strandvegetationen har stor betydelse för såväl fågelliv som fiskfaunan i ån, inte minst lax och öring. Sävålxaxen är ett av huvudskälen för att stora delar av ån är klassade som Natura 2000-områden. Strandvegetation är rimligen även en del av riksintresset för naturvård. I rapportens kapitel 5.1.3 finns följande oprecisa avgränsning: *”Genom Lerums tätort är det endast ån och omgivande ravin som omfattas av riksintresset.”* Vad som menas med ”omgivande ravin” är inte definierat. Inom planområdet för Torp 2:5 bör ”ravinen” tolkas som åtminstone den branta delen av strandområdet som avses schaktas av. Avschaktningen sker i så fall med god marginal inne i riksintresset för naturvård.

Flera av de planerade byggprojekten i Lerums centrum skulle komma att kräva närmast total avverkning av strandvegetationen. Detta gäller bebyggelsen på Torpskolans parkering, nu aktuella Torp 2:5 och den nya bron. Det är dessutom sannolikt att flera av de stabiliseringsåtgärder som betecknas som erforderliga även för befintliga förhållanden kommer att innebära avverkning av strandvegetation. Det tar sedan årtionden innan strandvegetationen har återetablerats, så att den får samma funktion som i utgångsläget.

Utöver de sedan tidigare kända förslagen till byggprojekt som berör Sävåns i centrala Lerum finns följande information i slutet av rapportens kapitel 10.2: *”Påverkan av en eller flera nya gångbroar över ån beror på bronns utformning. Det avgör vilken grundläggning som krävs. Stabilitets- och sättningsfrågor måste studeras för brostöd och tillfarter, men en lätt och enkel konstruktion kan ge relativt enkla lösningar.”* Såvitt är bekant för LNF har dessa broar inte närmare preciserats eller beskrivits. Men inverkan bör givetvis vägas in i en samlad bedömning av påverkan på Sävåns.

LNF anser att den sammanlagda effekten av avverkning av strandvegetation i samband föreslagna stabiliseringsåtgärder dels ger oacceptabel skada på riksintresset för naturvård, dels innebär indirekt påverkan på Natura 2000-områdena uppströms och nedströms Lerums centrum. Innan vidare stabiliseringsåtgärder med avverkning av strandvegetation övervägs bör en samlad prövning ske av ingreppens påverkan på riksintresse och Natura 2000-områden helt i enlighet med Länsstyrelsens uppfattning, så som denna redovisades i planremissen för Torp 2:5 i utställningsskedet.

Kompensationsåtgärder

I rapportens kapitel 11.2 beskrivs förutsättningarna för kompensationsåtgärder. Sammanfattningsvis redovisar rapporten uppfattningen att värden som går förlorade på en plats utmed ån kan ersättas på en annan plats. Så kan generellt kompensation fungera för exempelvis friliggande och avgränsade skogs- eller ängsområden. Beträffande Säveån i Lerums centrum redovisas följande förslag:

”De åtgärder som planeras i och vid Säveån genom Lerums tätort kan kompenseras genom exempelvis skapandet av nya lek- och uppväxtområden för laxartad fisk. Det är också möjligt att genomföra kompensationsåtgärder i något av biflödena på sträckan genom att exempelvis bygga förbi eller ta bort vandringshinder.”

Enligt LNF:s uppfattning bygger detta förslag på en fundamental felsyn. Ett vattendrag är sammanhängande med avseende på värden och de organismer som förekommer i vattendraget. Om ett avsnitt av vattendraget blir föremål för ingrepp som påtagligt ändrar förhållandena blir effekten ungefär densamma som när ett avsnitt mitt i ett rep klipps bort och ersätts av att den bortklippta stumpen eller någon annan bit rep knyts fast på mitten av en av de lösa ändarna. Det ursprungliga repet förblir ändå avklippt och kommer inte att bli sammanhängande igen. Skapandet av definitiva vandringshinder är ett enkelt typexempel på ingrepp i vattendrag som inte kan kompenseras.

Vattenverksamhet och betydande påverkan

I rapportens avsnitt 12.3, sid 69-70 redovisar kommunen en sammanställning över utredningar mm som kan ha påverkan på prövningsprocesser inom Lerums centrum. Beträffande vattenverksamhet (Kap 11) anges följande behov av åtgärd/utredning:

”Tillstånd för vattenverksamhet krävs sannolikt enligt 11 kap MB för bron och ev. andra åtgärder. Tillståndsfrågan bör vara utklarad innan planen antas.”

Det är uppenbart att avschaktningen enligt planen för Torp 2:5 kommer att ske med god marginal under högsta högvattenytan i Säveån, varför tillstånd för vattenverksamhet krävs. LNF har konsekvent krävt att vattenverksamheten ska prövas före planen, vilket alltså har stöd i kommunens eget underlag.

Beträffande MKB/betydande BMP anges följande behov av åtgärd/utredning:
”Tydliga med motiv för behovsbedömning i varje detaljplan. Bedömning av hela centrumprojektet?”

Det är uppenbart att kommunen inser att centrumprojekten sammantaget kan förorsaka betydande miljöpåverkan på Säveåns riksintresse för naturvård. Även i detta fall har LNF konsekvent begärt att kommunen ska göra en samlad bedömning, vilket sålunda också har stöd i kommunens eget underlag.

Länsstyrelsens synpunkter

Länsstyrelsen har enligt LNF:s uppfattning agerat inkonsekvent och tvetydigt ifråga om detaljplanen för Torp 2:5.

I yttrandet 2013-03-12 över planens utställningshandlingar har Länsstyrelsen formulerat kravet på en samlad beskrivning av påverkan på Säveån:

”Slutligen efterlyser Länsstyrelsen också att påverkan på Säveån av detta projekt sätts i relation till genomförandet av ev. övriga planer längs Säveåns stränder. Om många projekt pågår samtidigt, kan detta ha en mycket stor negativ effekt på åns naturvärden. Även denna samlade påverkan behöver beskrivas i ett kort och långt perspektiv, vilket Länsstyrelsen också har påpekat i tidigare yttranden.”

I antagandeverisionen av kommunens planbeskrivning har tillförts ett avsnitt ”Kumulativa effekter” som inte fanns i utställningsversionen av planbeskrivningen. Avsnittet innebär ett referat av dokumentet ”Översikt Säveån i centrala Lerum, Lerums kommun. Planeringsunderlag” (juni 2012). Avsnittet avslutas med följande stycke, vilket rimligen måste bedömas vara kommunens försök att uppfylla Länsstyrelsens önskemål om beskrivning av samlad påverkan i ett kort och långt perspektiv:

”Vad gäller utbyggnadsalternativet är det på grund av komplexa planprocesser i dagsläget svårt att göra en tidsplanering för åtgärderna. Inte heller ingreppen i nollalternativet finns tidssatta. I Översikt Säveån anges att kommunen ska arbeta fram en åtgärdsplan som syftar till att säkerställa riksintressets värden samtidigt som Lerums centrum ska kunna utvecklas utifrån strategin i översiktsplanen. Åtgärdsplanen bör ge förslag på hur åtgärderna kan spridas över tiden så att inte alla delar av Säveån påverkas samtidigt och bottenområden och ny vegetation hinner återhämta och återetablera sig. Kommunen har för avsikt att ta fram nämnda åtgärdsplan och kommer genom denna att säkerställa att alla planerade åtgärderna inte heller tillsammans orsakar påtaglig skada på riksintresset.

Den av Länsstyrelsen efterlysta beskrivningen av samlad påverkan på kort och lång sikt saknas sålunda fortfarande. Konsekvenserna för riksintresset Säveån vid genomförande av bebyggelse enligt planen för Torp 2:5 går därmed inte att värdera och kan mycket väl innebära betydande påverkan på riksintresset.

Slutligen noterar LNF att ingen representant för Länsstyrelsen medverkade i Mark- och miljödomstolens sammanträde 2014-11-04, trots att överklagandena gällde Länsstyrelsens beslut 2013-12-13, dnr 403-32019-2013 om att avslå respektive avvisa de tidigare överklagandena av kommunens antagandebeslut avseende planen för Torp 2:5. Det gick därför inte ens att vid Mark- och miljödomstolens sammanträde klargöra om någon representant för Länsstyrelsen hade besiktigt planområdet.

Lerums Naturskyddsförening

Olov Holmstrand
Ordförande